

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 21 (2020)

Μια νέα συλλογή χειρογράφων στο Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο

Μάρκος Φ. Δραγούμης

doi: [10.12681/deltiokms.26647](https://doi.org/10.12681/deltiokms.26647)

Copyright © 2021, Μάρκος Φ. Δραγούμης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δραγούμης Μ. Φ. (2021). Μια νέα συλλογή χειρογράφων στο Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 21, 155–162. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.26647>

Μάρκος Φ. Δραγούμης

ΜΙΑ ΝΕΑ ΣΥΛΛΟΓΗ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΣΤΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

Η λεγόμενη *παρασημαντική* της μονοφωνικής μουσικής της Εκκλησίας μας, που έχει τις ρίζες της στο Βυζάντιο, είναι γνωστή μόνον σε ένα μικρό κύκλο ψαλτών και βυζαντινομουσικολόγων. Συνεπώς, τα παρασημασμένα μέλη της χρειάζεται να μεταγραφούν στο παγκόσμια διαδεδομένο πενταγραμμικό σύστημα, ώστε να γίνουν προσιτά σε έναν ευρύτερο κύκλο ενδιαφερομένων. Μια τέτοια εργασία δεν έχει σκοπό να καταργήσει την ισχύουσα παρασημαντική, καθώς αυτή διαθέτει πολλά πλεονεκτήματα, απαραίτητα για την ποιότητα της φωνητικής απόδοσης των μελών, τα οποία μπορούν να κυλούν πιο ελεύθερα απ' ό,τι αν ψάλλονταν προσκολλημένα στις νότες που δείχνει μια παρτιτούρα γραμμένη στο πεντάγραμμο. Όμως, η παγκόσμια καθιερωμένη και γνωστή πενταγραμμική γραφή εξυπηρετεί τον μελετητή, καθώς είναι απείρως πιο παραστατική από την παρασημαντική επιτρέποντας την άμεση αναγνώριση των στοιχείων της μελωδίας –όπως την αξία και το τονικό ύψος κάθε νότας, τη μορφή και την έκταση των μελών– προσφέροντας παράλληλα τη δυνατότητα άμεσης διόρθωσης ενός λάθους, χωρίς να χρειάζεται, όπως στην παρασημαντική, να γίνουν πολλά βήματα προς τα πίσω για να ταυτοποιηθεί η ζητούμενη νότα.

Έχοντας κατά νουν αυτές τις σκέψεις, ήδη από τη δεκαετία του 1960 άρχισα τη μεταγραφική μου προσπάθεια, ξεκινώντας με το *Δοξαστάριο του όλου ένιαυτου*, του Πέτρου Λαμπαδαρίου του Πελοποννησίου. Η μεταγραφή (εδώ χφ Δ1, 2 τόμοι) έγινε από τις πρώτες τυπωμένες εκδοχές του στη «νέα μέθοδο» των Χρυσάνθου, Γρηγορίου και Χουρμουζίου. Η μέθοδος αυτή καταστρώθηκε στις αρχές του 19ου αιώνα, αναγνωρίστηκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο το 1815 και ισχύει έως σήμερα. Βασίζεται στην προηγούμενη γραφή, αποβάλλοντας μερικά δευτερεύοντα σημάδια της και εισάγοντας μερικά καινούρια, για τον καλύτερο προσδιορισμό της χρονικής αξίας των φθόγγων. Επίσης, έγινε μονόχρωμη, ενώ η προηγούμενη χρησιμοποιούσε

δευτερεύοντα κόκκινα σημάδια δίπλα στα κύρια μαύρα. Τα δύο παλαιότερα τυπωμένα δοξαστάρια, επάνω στα οποία βασίστηκε η μεταγραφή του χφ. Δ1, είναι εκείνα: 1) του Πέτρου Εφεσίου (Βουκουρέστι 1820), και 2) του Γρηγορίου Πρωτοψάλτη (Κωνσταντινούπολη 1835).

Το δεύτερο υμνολόγιο που θέλησα να μεταγράψω στο πεντάγραμμο, ήταν το *Σύντομον Είρμολόγιον* του Πέτρου Βυζαντίου. Αλλά, αυτήν τη φορά, αντιπαρέβαλα τη γραφή του πενταγράμμου με την παλαιά προχρυσανθινή γραφή που χρησιμοποίησε ο ίδιος ο Πέτρος στον ιδιόγραφο κώδικα ΕΒΕ 964 της Εθνικής Βιβλιοθήκης (εδώ χφ Δ2, που χωρίζεται σε τρεις τόμους). Τούτο το έκανα, κυρίως, για να δω τη σχέση της παλαιάς με τη νέα γραφή, περασμένη κατευθείαν στο πεντάγραμμο. Η ερμηνεία έγινε από το *Σύντομον Είρμολόγιον* που εξέδωσε ο Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ στην Κωνσταντινούπολη το 1825. Το ίδιο ακριβώς έκανα με το *Είρμολόγιον Καταβασιών* του Πέτρου Λαμπαδαρίου του Πελοποννησίου (εδώ χφ Δ3, οκτώ τεύχη) χρησιμοποιώντας, για μεν την παλαιά γραφή, τον κώδικα GR LITURG. φ. 6 της Βιβλιοθήκης Bodley της Οξφόρδης, για δε τη νέα, μεταγράφοντας απευθείας στο πεντάγραμμο το ομώνυμο ειρμολόγιο όπως το δημοσίευσε, το 1825, ο Χουρμούζιος Χαρτοφύλακας στην Κωνσταντινούπολη.

Από τις συγκρίσεις του τρόπου απόδοσης στο πεντάγραμμο των δύο τύπων ειρμολογίων, προέκυψε το συμπέρασμα ότι τα ίδια σημάδια ερμηνεύονται συχνά διαφορετικά στον καθένα από τους δύο τύπους.

Το χφ. Δ4 αποτελείται από εφτά τεύχη, μεγέθους Α4, που τα τιτλοφορώ *Transcripta*. Εδώ περιέχεται ένα πλήθος από πρόχειρες μεταγραφές που έκανα, από την παλαιά γραφή στο πεντάγραμμο. Τα μέλη που καταχωρήθηκαν προέρχονται από χειρόγραφα της Εθνικής Βιβλιοθήκης και τριών βρετανικών βιβλιοθηκών: της Οξφόρδης, του Κέμπριτζ και του Λονδίνου. Και, άλλοτε μεν αναφέρω μόνον την πηγή τους, και άλλοτε τα αντιπαραβάλλω με την πρωτότυπη γραφή τους, δηλαδή της μεσοβυζαντινής ή της υστεροβυζαντινής. Ενδεικτικά παραθέτω εδώ τα περιεχόμενα του πρώτου τεύχους του Δ4.

1. «Ἄμωμος ψαλλόμενος εἰς κοιμηθέντες»: αντιγραφή της πρωτότυπης γραφής με παράλληλη μεταγραφή της στο πεντάγραμμο κατά το σύστημα των *Monumenta Musicae Byzantinae* (MMB). Η μεταγραφή έγινε από το MS Lincoln College Gr. 22 (φφ. 172-174) του 16ου αιώνα,
2. Η αρχή του «Ἄμώμου» από τον κώδικα 2391 (17ος-18ος αι.) της Βιβλιοθήκης του Βρετανικού Μουσείου, γραμμένη έτσι ώστε να παραλ-

ληλίζεται η παρασημαντική της με τη γραφή στο πεντάγραμμο, κατά το σύστημα των ΜΜΒ. Στα υπόλοιπα τεύχη του Δ4 υπάρχουν αποσπάσματα από τα εξής χειρόγραφα:

- 1) Αθήνα
Κωδ. ΕΒΕ 899 (15ος αι.)
- 2) Οξφόρδη
MS E.D. Clarke 13 (14ος αι.)
MS E.D. Clarke 14 (15ος-16ος αι.)
MS Canonici Gr. 64 (1400)
- 3) Κέμπριτζ
MS Trinity College 256 B. 11-17 (14ος αι.)
MS Trinity College 1165.0.8.61 (15ος αι.)
MS Cambridge 2936 (14ος αι.)
MS Cambridge 3051 (18ος αι.)
MS Emmanuel 190 (16ος αι.)
- 4) Λονδίνο - Βρετανικό Μουσείο
Add. 27865 (13ος-14ος αι.)
Add. 28821 (15ος-17ος αι.)
Harleian 1617 (16ος-17ος αι.)
Harleian 5544 (17ος-18ος αι.)

Υπάρχει πλήρης κατάλογος των μουσικών χειρογράφων που βρίσκονται στην Αγγλία, μαζί με απαρίθμηση των περιεχομένων τους, στο βιβλίο του Εμμανουήλ Σ. Γιαννόπουλου *Τα χειρόγραφα βυζαντινής μουσικής - Αγγλία* (Αθήνα 2008).

Ακολουθούν τέσσερα τεύχη (χφ. Δ5) που περιέχουν, μεταγραμμένο στο πεντάγραμμο, το *Καλοφωνικὸν Εἰρημολόγιον* που εκδόθηκε το 1835 στην Πόλη. Αυτή η μουσική κατηγορία περιλαμβάνει εκτεταμένες μελισματικές μονοφωνικές συνθέσεις που ψέλνονται προαιρετικά στο τέλος της λειτουργίας, την ώρα της μετάληψης ή της προσφοράς αντιδώρου, ή σε αγρυπνίες, ολονυκτίες ή «τράπεζες ευθυμίας», δηλαδή σε συνεστιάσεις ιερωμένων.

Στο χφ. Δ5 περιέχονται, μεταγραμμένοι στο πεντάγραμμο, 91 Καλοφωνικοί Ειρημοί και 23 Κρατήματα, δηλαδή συνθέσεις βασισμένες σε συλλαβές που διευκολύνουν την ψαλμωδία αλλά δεν σχηματίζουν συγκεκριμένες λέξεις, όπως *τεριρέμ*, *τορορο*. Π.χ. το πρώτο Κράτημα του πλάγιου τέταρτου ήχου αρχίζει έτσι: *τιτιτι* (πολλές φορές) και, μετά, *εριρεμ* *τεριρεμ* κ.ο.κ. Τόσο οι Καλοφωνικοί Ειρημοί, όσο και τα Κρατήματα, αποδίδονται σε συγκεκριμέ-

νους συνδέτες, που κατονομάζονται στις επικεφαλίδες της κάθε σύνδεσης. Μεταξύ άλλων, αναφέρονται οι Γερμανός Νέων Πατρών, Βαλάσιος Ιερέυς, Μπρεκετέης, Ιάκωβος Πρωτοψάλτης και Πέτρος Πελοποννήσιος.

Τα επόμενα δύο τεύχη (χφ. Δ6) περιέχουν βυζαντινά μέλη μεταγραμμένα στο πεντάγραμμο από τον Κώδικα Σινά 1477, του 18ου αιώνα. Η ουκρανικού τύπου πενταγραμμική γραφή (Kievskie Znamya) αυτού του χειρογράφου μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο κωδικογράφος θα πρέπει να ήταν Ουκρανός ή Ρώσος που διέμενε (ίσως και μόναζε) στη Μονή της Αγίας Αικατερίνης στο Σινά. Για τις ιδιομορφίες της Kievskie Znamya έχω γράψει στις σελίδες 32-33 του δεύτερου τόμου του βιβλίου μου *Η Παραδοσιακή μας μουσική* (Αθήνα 2009).

Από τα περιεχόμενα του Κώδικα Σινά 1477 μετέγραψα δύο Δοξολογίες (του Χρυσάφη του Νέου και του Μελχισεδέκ), τους Ειρμούς των Ωδών, τον Κανόνα των Βαΐων και του Μεγάλου Σαββάτου, και μερικά άλλα μέλη, όπως το Χερουβικό του Θεοφάνη Καρύκη, σε ήχο πλάγιο του πρώτου, το «Θρηνώ καὶ ὀδύρομαι» του Χρυσάφη του Νέου, σε ήχο τέταρτο, καθώς και μερικούς Καλοφωνικούς Ειρμούς των Βαλασίου Ιερέως, Γερμανού Νέων Πατρών κ.ά. Θα ήθελα να προσθέσω εδώ ότι ολόκληρος ο Κώδικας Σινά 1477 είναι φωτογραφημένος και κατατεθειμένος στο Τμήμα Χειρογράφων του Μουσικού Λαογραφικού Αρχείου Μέλπωσ Μερλιέ.

Το χφ. Δ7 περιέχει μεταγραφές στο πεντάγραμμο από μεταβυζαντινά Ειρμολόγια. Και, μερικές από αυτές, τις αντιπαραβάλλω με την πρωτότυπη παρασημασμένη γραφή τους. Τα κομμάτια αυτά προέρχονται, κυρίως, από τον χρονολογημένο το 1698 κώδ. 8 της Μητροπόλεως Ζακύνθου, τον κώδ. Barb. Gr. 301 της Βιβλιοθήκης του Βατικανού, που περιέχει το Ειρμολόγιο του Ιωάσαφ Κουκουξέλη (αρχές 17ου αι.), καθώς και τον Σιναϊτικό Κώδικα 1259 (Ειρμολόγιο) του 16ου αιώνα. Προς το τέλος του χειρογράφου παρατίθενται μερικά μέλη χωρίς τη μεταγραφή τους. Εδώ, σε μερικές περιπτώσεις, μεταγράφω το ίδιο μέλος, συγκριτικά, από πέντε χειρόγραφα με αρκετή χρονολογική διαφορά, ώστε να φανεί πώς διαμορφωνόταν η παράδοση διά μέσου των αιώνων.

Τον Νοέμβριο του 1986 προσκλήθηκα, με άλλους δέκα συνέδρους, στο Κάστρο Hernen (κοντά στο Nijmegen, Ολλανδία) για να εξετάσουμε το θέμα του ρυθμού στη βυζαντινή μουσική. Ως αφετηρία για τη συζήτηση στάθηκε το πώς ο κάθε ένας από την ομήγυρη αντιμετώπιζε το πρόβλημα της μεταγραφής της μέσης βυζαντινής παρασημαντικής, μεταγράφοντας στο

σύστημά του οκτώ διαλεγμένα Στιχηρά για τον μήνα Σεπτέμβριο, από τον κώδικα 1491 της Μονής Βατοπεδίου. Στην ομιλία μου παρουσίασα τη μεταγραφή των προκαθορισμένων Στιχηρών σύμφωνα με την άποψη του Μάρκου Βασιλείου (1856-1919),¹ υποστηρίζοντας ότι είναι μια βελτιωμένη εκδοχή του συστήματος των ΜΜΒ. Τα πρακτικά του συνεδρίου δημοσιεύτηκαν το 1991 σε ένα βιβλίο με τίτλο *Rhythm in Byzantine Chant* και επιμελητή τον βυζαντινολόγο-μουσικολόγο Christian Hannick.

Το χφ. Δ8 περιέχει τις παραπάνω μεταγραφές μου στις δύο γραφές, μέση βυζαντινή και πεντάγραμμο.

Στο μικρού σχήματος τετράδιο πενταγράμμου (χφ. Δ9α) καταγράφω, από παλιούς δίσκους 78 στροφών, μαγνητοταινίες ή κασέτες, 27 μέλη σε ήχο λέγετο (παραλλαγή του τετάρτου ήχου), από τους ψάλτες Βαμβουδάκη, Δανιηλίδη, Ειρηναίο, Μητροπολίτη Σάμου, Σίμωνα Καρά, Καρώνη, Στανίτσα, καθώς και τη χορωδία του Αγίου Γεωργίου Μακροχωρίου Κωνσταντινουπόλεως, από μαγνητοταινία που μου έστειλε, τη δεκαετία του 1960, ο Μητροπολίτης Δέρκων, Ιάκωβος.

Το χφ. Δ9 συμπληρώνεται από ένα τετράδιο πενταγράμμου μεγέθους Α4 (Δ9β), που περιέχει καλλιγραφημένα 13 από τα μέλη του Δ9α, καθώς και άλλα πέντε: το «Πᾶσα πνοή» του πρώτου ήχου, τα τρία εγκώμια του Επιταφίου και το πασχαλινό «Τὴν ἀνάστασίν σου Χριστέ», σε ήχο δεύτερο.

Στα χρόνια των σπουδών μου (1962-1964) στην Οξφόρδη με τον διαπρεπή μουσικολόγο Egon Wellesz, που ήταν και αυθεντία στη βυζαντινή μουσική της χρυσής εποχής (11ος-15ος αι.), ο δάσκαλός μου έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για το σήμερα ισχύον ελληνικό εκκλησιαστικό μέλος που, όπως ανακάλυψα αργότερα, ανάγεται τουλάχιστον στον 16ο αιώνα, όντας μια ίσως ρουμελιώτικη ή πελοποννησιακή παραλλαγή της καθαυτό βυζαντινής μουσικής. Αυτή υποδέτω ότι μεταφέρθηκε στην ερημωμένη και κατεστραμμένη Πόλη που, μετά το 1453, ξέρουμε ότι εποικίστηκε από πληθυσμούς της νοτιότερης Ελλάδας, καθώς οι κατακτητές έψαχναν για χέρια που θα δούλευαν για την ανοικοδόμηση της Πόλης, ώστε να αποκτήσει πάλι το παλιό της μεγαλείο. Και, για να διαδοθεί αυτό το άγνωστο στη Δύση παρακλάδι της βυζαντινής μουσικής, που ο Wellesz ονόμαζε νεο-βυζαντινό, με προέτρεψε να επιλέξω 40 νεοβυζαντινά μέλη από όλα τα είδη και τους ήχους, και να τα καταγράψω/μεταγράψω στο πεντάγραμμο με την απαραίτητη εισαγωγή και

1. Βλ. Μ. Φ. Δραγούμης, *Η Παραδοσιακή μας μουσική 1*, Αθήνα 2003, σσ. 22-28.

τις βιβλιογραφικές παραπομπές. Την ανθολογία μου θα πρότεινε να εκδοθεί από την Arno Volk Verlag της Κολωνίας, στη σειρά *Anthology of Music*. Δυστυχώς, η επίσπευση της αναχώρησής μου από την Οξφόρδη στην Αθήνα, δεν μας άφησε/επέτρεψε να ολοκληρώσουμε τα σχέδιά μας.

Το χφ. Δ10 περιέχει τα 40 εκκλησιαστικά μέλη που συγκέντρωσα στη δεκαετία του 1960, για να τα περιλάβω στη σχεδιαζόμενη ανθολογία, μαζί με τις απαραίτητες βιβλιογραφικές παραπομπές. Το απάνθισμα αυτό αποτελείται από 27 ειρμολογικά μέλη, με τρία έως πέντε παραδείγματα σε καθέναν από τους οκτώ ήχους, οκτώ στιχηραρικά μέλη και πέντε παπαδικά.

Το πρώτο υμνολόγιο που συντέθηκε, ή ανθολογήθηκε, μετά την Άλωση, ήταν το *Ειρμολόγιον* του Αθηναίου Θεοφάνη Καρύκη (ή Καρύτση) ο οποίος, τον τελευταίο χρόνο της ζωής του (†1578), εξελέγη Οικουμενικός Πατριάρχης. Από μια ματιά που έριξα σε ένα φωτοτυπημένο αντίγραφό του, διαπίστωσα ότι συγγενεύουν τα μέλη του περισσότερο με αυτά που ακούγονται σήμερα στους ναούς μας, παρά με εκείνα που συναντούμε στα παλαιότερα βυζαντινά ειρμολόγια. Το χειρόγραφο που είδα, χρονολογούνταν το 1610 και ήταν ο κώδικας 159 της Μονής Ξενοφώντος του Αγίου Όρους. Όταν απέκτησα και εγώ ένα αντίγραφό του, άρχισα να μεταγράφω στο πεντάγραμμο δείγματα των μελών του σε καθέναν από τους 8 ήχους. Οι μεταγραφές μου, που επιβεβαίωσαν την παραπάνω υπόθεσή μου, είναι συγκεντρωμένες σε τρία μικρά τετράδια μουσικής, που φέρουν την ένδειξη Δ11.

Ο φάκελος Δ12 περιέχει συγκριτικές καταγραφές εκκλησιαστικών μελών από χειρόγραφα διαφόρων περιόδων, καθώς και ορισμένα μεμονωμένα μέλη χωρίς παράθεση συγκριτικών στοιχείων. Το υλικό είναι συγκεντρωμένο σε τρία μικρά τετράδια μουσικής (Δ12/1-3) και οκτώ κόλλες πενταγράμμου μεγέθους Α4. Για παράδειγμα, στις πρώτες σελίδες του Δ12/3, παραλληλίζω έξι εκδοχές του Ειρμού της πρώτης Ωδής του Κανόνα του Μεγάλου Σαββάτου.

Το επόμενο ντοσιέ (χφ. Δ13) περιέχει το παρασημασμένο κείμενο και τη μεταγραφή στο πεντάγραμμο της «συνοπτικής» δοξολογίας του Αρσενίου, επισκόπου Κυδωνίας (ακμή 1680-1705), που βρίσκεται στο Άγιον Όρος (κώδικας 1/172 του έτους 1700 της Μονής Μεγίστης Λαύρας).²

2. Η εργασία αυτή βασίζεται σε στοιχεία που παραδέτει ο Μανόλης Χατζηγιακουμής στον μνημειώδη τόμο του *Χειρόγραφα Έκκλησιαστικής Μουσικής 1453-1820*, Αθήνα 1980.

Στο ντοσιέ Δ14 περιέχονται κοσμικά τραγούδια γραμμένα, κυρίως, στο πεντάγραμμο αλλά και στη χρυσανθινή παρασημαντική. Χωρίζεται σε τέσσερα μέρη:

- 1) 11 Θούρια σε διάφορες παραλλαγές, σχετιζόμενα με τους απελευθερωτικούς αγώνες του Έθνους μας στις αρχές του 19ου αιώνα,
- 2) Ένα «Ήξιον έστι» και 15 κοσμικά μελωδήματα (π.χ. μία σύνθεση του Haydn και άλλη μία του Auber) ανθολογημένα το 1877-1878 από τον Σαμοδρακίτη ιατροφιλόσοφο Νικόλαο Φαρδύ (1853-1901),
- 3) 3 συμυρνεία τραγούδια ανθολογημένα από τη Στέλλα Επιφανίου-Πετράκη,
- 4) ένα τραγούδι χαρακτηριζόμενο από τον ανθολόγο του, Αντώνιο Σιγάλα, ως «ερωτικό εγχώριο».

Το τελευταίο ντοσιέ αυτής της ομάδας (χφ. Δ15) περιέχει 17 σύντομες ή και κάπως πιο εκτεταμένες εργασίες μου που, για διάφορους λόγους, παρέμειναν ανέκδοτες. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνεται το κείμενο μιας τηλεοπτικής ομιλίας μου για τον λαϊκό θρήνο της Μεγάλης Παρασκευής και μια διάλεξη που έκανα, το 1983, για την αρμενική μουσική. Τα πρώτα πέντε κείμενα είναι λήμματα που έγραψα για μια εγκυκλοπαίδεια που δεν έφτασε ποτέ στο τυπογραφείο.

Εκτός από τα παραπάνω 15 “χειρόγραφα”, κατέθεσα στο ΜΛΑ και τις φωτοτυπίες τεσσάρων ειρμολογίων που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Τα παραθέτω με χρονολογική σειρά:

- 1) Ειρμολόγιο Ιωάννη Κουκουξέλη (Βιβλιοθήκη Λένινγκραντ 491[121] του 14ου αι.),
- 2) Ειρμολόγιο Θεοφάνη Καρούκη (Άγιον Όρος, 159 Ιεράς Μονής Ξενοφώντος του 1610),
- 3) Ειρμολόγιο Ανωνύμου (Σιναΐτικος Κώδικας 1259 του 17ου αι.),
- 4) Ειρμολόγιο Βαλασίου Ιερέως (934 Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος του 18ου αιώνα).

**Συνοπτικός κατάλογος των χειρογράφων του γράφοντος
που προσφέρθηκαν στο Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο
του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών το 2018**

- Δ1 (2 τόμοι)** Μεταγραφή στο πεντάγραμμο του Δοξασταρίου του Πέτρου Λαμπαδαρίου του Πελοποννησίου
- Δ2 (3 τόμοι)** Το σύντομο Ειρμολόγιο του Πέτρου Βυζαντίου σε δύο γραφές (την πρωτότυπη με τη μεταγραφή της στο πεντάγραμμο)
- Δ3 (8 τεύχη)** Το Ειρμολόγιο Καταβασιών του Πέτρου Πελοποννησίου σε δύο γραφές (βλ. Δ2)
- Δ4 (7 τεύχη)** Σκόρπιες μεταγραφές στο πεντάγραμμο εκκλησιαστικών μελών από χειρόγραφα 14ου-18ου αιώνα
- Δ5 (4 τεύχη)** Μεταγραφή στο πεντάγραμμο του *Καλοφωνικού Ειρμολογίου* που εκδόθηκε το 1835 στην Κωνσταντινούπολη
- Δ6 (2 τεύχη)** Μεταγραφές στο πεντάγραμμο προερχόμενες από τον Κώδικα Σινά 1477 του 18ου αιώνα
- Δ7** Μεταγραφές ή αντιγραφές στο πεντάγραμμο από μεταβυζαντινά ειρμολόγια
- Δ8** Μεταγραφές στο πεντάγραμμο 8 Στιχηρών από τον Κώδικα 1491 της Μονής Βατοπεδίου
- Δ9 (2 τεύχη)** Ανθολογία νεοβυζαντινών μελών σε ήχο λέγετο (παρακλάδι του τετάρτου ήχου)
- Δ10** Ανθολογία της νεοβυζαντινής μουσικής στο πεντάγραμμο
- Δ11 (3 τεύχη)** Μεταγραφές στο πεντάγραμμο Ειρμών των οχτώ ήχων από το *Ειρμολόγιο* του Θεοφάνη Καρύκη
- Δ12 (4 τεύχη)** Συγκριτικοί πίνακες μελών από χειρόγραφα διαφόρων εποχών, και άλλες, μεμονωμένες μεταγραφές στο πεντάγραμμο
- Δ13** Μεταγραφή στο πεντάγραμμο της «συνοπτικής» δοξολογίας του Αρσενίου επισκόπου Κυδωνίας
- Δ14** Μεταγραφές στο πεντάγραμμο θουρίων και άλλων μουσικών τραγουδιών του 19ου αιώνα
- Δ15** Ανέκδοτα κείμενα του γράφοντος